

*tasavvur**tekirdag ilahiyat dergisi* | *tekirdag theology journal*

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2018, c. 4, s.2: 452-469**Tek Partili Dönem Türkiye’inde Mûsikî Politikaları: Dini Mûsikî Örneği**
Music Policies In Turkish Single-Party Era: Religious Music Example**Uğur ALKAN**Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Türk Din MûsikîsiLecturer, Kırklareli University, Faculty of Theology, Music
Kırklareli / TURKEY
ugur.alkan@klu.edu.tr**ORCID ID:** [orcid.org/ 0000-0002-8553-0355](https://orcid.org/0000-0002-8553-0355)**Makale Bilgisi | Article Information****Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article**Geliş Tarihi / Date Received:** 21 Haziran / June 2018**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 6 Ağustos / August 2018**Yayın Tarihi / Date Published:** 30 Aralık / December 2018**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December**Atıf / Citation:** Alkan, Uğur. “Tek Partili Dönem Türkiye’inde Mûsikî Politikaları: Dini Mûsikî Örneği”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018): 452-469.**İntihal:** Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.**Plagiarism:** This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>**Copyright** © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilan edilmesi ve temsili de olsa var olan Halifelik makamının feshedilmesi ile birlikte 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasîye Kanunu da yürürlükten kaldırılmış olup yerine 1961 yılına dek uygulamada kalacak olan 1924 Anayasası getirilmiştir. Birbirinin devamı niteliğinde gibi görünen tüm bu gelişmeler akabinde aşağıda değinilecek olan söz konusu sorunsallar ile doğrudan bağlantılı olduğu tespitine varılan ve çalışmanın odağını oluşturacak olması açısından da önem arz eden Konya milletvekillerinden Refik Bey (Koraltan) ve arkadaşları tarafından hazırlanan bir yasa önerisi ile meclise sunularak 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen ve 13 Aralık 1925 tarihinde de resmi gazetede yayınlanan söz konusu “Tekke, Zaviyeler ile Türbelerin Seddine ve Türbedarlar ile Bazı Ünvanların Men ve İlgasına Dair” 677 sayılı kanunun, üretim aşamasında genelde dini mahiyetteki Türk mûsikisini; özelde ise başta Mevlevilik ve Bektaşılık menşei olan tarikatların mûsikîlerini -tekke/dergâh mûsikîsini- kesintiye uğratmış olduğu görülmektedir. Bu nedenle “Tek Partili Dönem Türkiye’sinde Mûsikî Politikaları: Dini Mûsikî Örneği” adını taşıyan çalışma; yukarıda da ifade edilmiş olduğu üzere Cumhuriyet’in ilanına ortam hazırlayan geçişler ve hemen sonrasında uygulamaya konulan çeşitli inkılâpların meşruiyetinde özellikle bir yasa önerisi ile kabul edilen ve 13 Aralık 1925 tarihinde yürürlüğe konulan 677 sayılı kanun maddesi odağında araştırma konusu yapılmıştır. Bu nedenle söz konusu çalışma; 1923-1950 yılları arasında ülkemizde yaşanmış tek partili dönemdeki siyasi hareketliliklerin toplumumuz üzerinde yaratmış olduğu etkileri ve söz konusu edilen bu etkilerin genelde ülkemiz mûsikî yaşantısını, özelde ise Türk din mûsikîsi eğitimi, kültürü ve sanatını ne derece etkisi altına aldığını, ortaya çıkan sonuçların da günümüzde nasıl bir dini mûsikî algısına yol açtığını görebilmemiz ve değerlendirebilmemiz açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tekke ve Zaviyeler, Mûsikî İnkılâbı, Dini Mûsikî

Abstract

Upon abolition of the sultanate, proclamation of the Republic, and termination of the seemingly existing caliphate position, the 1921 Constitution was replaced with the 1924 Constitution, which would remain in full force until 1961. It is observed that as a result of all such consecutive developments, the

no. 677 Law on Preclusion and Abolition of Lodges, Zawiyahs, Tomb Keepers and Some Titles, which had been presented to the assembly with a bill prepared by Refik Koraltan, a member of the parliament from Konya province, along with his friends, accepted in November 30th, 1925 and published in the official gazette in December 13th, 1925, interrupted, in general, the religious Turkish music; and in particular, the music of Mevleviyeh and Bektashism cults -lodge/dervish music- during the production stages, which has been determined to be directly connected with the following problems to be dealt with, and which will constitute the focus of our study. Therefore, our "Music Policies in Turkish Single-party Era: Religious Music Example" titled study, as mentioned above, has been the subject of the research concentrated around especially the no. 677 Law came into force in December 13th, 1925, accepted with a bill, within the scope of transitions paving the way for the proclamation of the republic, and legitimacy of various revolutions implemented, and it is important that the effects of the political mobility experienced in our country between 1923 and 1950 during the single-party era on our society, and the extent of such effects on the music life, in particular Turkish religious music education, culture and art in our country can be observed and evaluated.

Key Words: Islamic Monasteries, Music Revolution, Religious Music.

Giriş

Osmanlı Sarayının batı mûsikîsi ile tanışıklığının tarihine bakılacak olduğunda her ne kadar XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar uzanmış olsa da¹ III. Selim ile birlikte başlayan reform hareketlerinin devamında Osmanlı Türk mûsikîsindeki asli batılılaştırmanın², XIX. yüzyılda daha

¹ "1494-1547 yılları arasında yaşayan Fransa Kralı I. François, hasımlarından kurtulmak amacı ile 1543 yılında Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım talebinde bulunur. Bu istek üzerine Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Fransa kıyılarına gider ve Nice şehrini kuşatır. Bu vesile ile iki yönetici arasında başlayan iyi ilişkiler, çok önemli bir müzik olayına da neden olur. Fransa Kralı, yeni müttefikini memnun edeceği düşüncesi ile sarayın en iyi müzisyenlerinden oluşan bir orkestrayı Osmanlı sarayına gönderir. Kanuni, gönderilen müzisyenlerin hepsini birden saraya kabul eder ve bütün saray mensuplarının önünde, orkestranın üç ayrı konser vermesine izin verir. Ancak bu türden müziğin asker ruhunu yumuşatabileceği düşüncesi ortaya çıktığından, gönderilen müzisyenlerin tekrar Fransa'ya iadesi sağlanmıştır." akt. Bülent Alaner, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çoksesli Müziğin Gelişimi" *Yeni Türkiye Dergisi*, 57 (Mart-Nisan 2014):566.

² "Batı ve Avrupa" sözcükleri çalışma süresince aynı anlamda kullanılmıştır.

da anlaşılır bir hale geldiği görülmektedir. II. Mahmud tarafından 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte Mehter-i Hümayunun da feshedilmiş olması söz konusu durumun somut bir göstergedir. Bu kurumların ilgasından hemen sonra Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla yeni bir ordu teşkilât yapılanmasına gidilmiş olup devletin resmi askeri bandosu hüviyetindeki Mehterhane’de de köklü sayılabilecek değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir.³ Sözü edilen bu değişim ve dönüşümler Mehterhane’ye alternatif olabilecek bir yapılanmanın da doğmasını zorunlu kılmıştır. Öyle ki 1827 yılında fasl-ı atik adıyla Türk mûsikîsi eğitimine ve icrasına; fasl-ı cedid adıyla da batı mûsikîsi eğitimine ve yine batı mûsikîsi tonalitesine daha yakın makamlar ile bestelenmiş olan eserlerin icrasına olanak sağlayan, tarihi kayıtlara Mızıka-i Hümayun adıyla geçen döneminin bir nevi mûsikî okulu olması özelliği ile de anılan yeni bir kurum oluşturulmuştur.⁴ Kısa bir süreliğine de olsa ilk faaliyetlerini Türk mûsikîşinas subaylarının sorumluluğunda yürüten kurumun başına 1828 yılında Napolyon’un emekli bando subaylarından olan Giuseppe Donizetti’nin getirilmesi ile birlikte saray; devrinde hiç de alışık olunmayan batılı anlayıştaki farklı kuram, eğitim ve icra üslupları ile tanışmış, çok kısa bir süre sonra da saray içerisinde batı enstrümanlarının ve ezgilerinin yer aldığı bir repertuara sahip ilk Türk orkestrası kurulmuştur.⁵ Birbirini izleyen gelişmelerin akabinde -XX. yüzyılın ilk çeyreğinde- Osmanlı Devlet yönetimine son verilmesi ile birlikte yerine yeni inşa olunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kültür politikaları arasında yer alan mûsikî alanındaki değişim ve dönüşüm çabaları, geçmişte yaşanan tüm bu arayışlara ve tecrübelerle de binaen – bu durum, atılan sonraki adımlarda bir takım talihsizlikler sonucunda verilmiş olan yanlış kararlar olarak anılacak olsa da⁶- ilk aşamada tamamen Batı

³ Abdülkadir Özcan, “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991) , 3: 457-58.; Nuri Özcan, “Muzıka-i Hümayûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2006) 31: 422-23.; Bahar Güdek, “Muzıka-ı Hümayun’dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi, *The Journal of Academic Social Science Studies* 47, (2016):91.

⁴ Mehmet Tıraşçı, 58. *Piyade Alayı Mûsikî Serçavuşu Ahmed Salih’in Bando Defteri*, (İstanbul: DM Kitap, 2015):51-65

⁵ Cinuçen, Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, 2.Baskı, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005):26, ;Alaner, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Çoksesli Müziğin Gelişimi”, 567.

⁶ “Ne yazık ki benim sözlerimi yanlış anladılar... Ben demek istedim ki, bizim seve seve dinlediğimiz Türk bestelerini onlara (Batılılara) da dinletmek çaresi bulunsun... “Türk’ün nağmelerini kaldırıp atalım da sadece Batı Milletlerinin hazırdan musikisini alıp kendimize mal edelim, yalnız onları dinleyelim”

mûsikîsi hâkimiyeti esası üzerine şekillenmiş ve sonuçları bakımından bu durum genelde Türk mûsikîsini; özelde ise başta Mevlevilik ve Bektaşilik menşeli olmak üzere diğer tarikatların da dini mahiyetteki mûsikîlerini kesintiye uğratmıştır. Birbirinin devamı gibi görünen Tek Partili dönemdeki bu politikalar; ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi meselesine kadar uzanmış, sonucunda başta cami mûsikîsi olmak üzere Türk din mûsikîsi içerisinde yer alan birçok tür ve form ya kaybolmuş ya da unutulmuştur / unutturulmuştur.⁷ Bugün dini mûsikîmizin en geniş uygulama sahasına sahip formlarından biri olması özelliği ile de bilinen Mevlid bestesinin, unutulmuş-Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Türk mûsikî genel itibarıyla tekkelerde meşk yoluyla öğrenilip öğretildiğinden- günümüz uygulayıcıları elinde doğaçlama bir şekilde icra ediliyor olması da söz konusu durumu destekler nitelikte bir örnek olması açısından önem arz etmektedir.⁸

Yukarıda verilen açıklamalardan olmak üzere "Tek Partili Dönem Türkiye'sinde Mûsikî Politikaları: Dini Mûsikî Örneği" adını taşıyan çalışma, aşağıda genel hatlarıyla ele alınan bir takım alt başlıklar nezdinde değerlendirme konusu yapılmıştır.

1. Tek Partili Dönemdeki Mûsikî Politikalarına Genel Bir Bakış

Tek Partili dönemdeki genelde kültürel ve sanatsal olmak üzere özelde mûsikî alanındaki yeniden yapılandırmaya yönelik gerçekleştirilmiş olan bir takım girişimlerin geleneğini; XIX. yüzyılda Avrupa'da yaşanmış bir takım siyasal, kültürel ve sanatsal hareketliliklerin çok geçmeden Osmanlı Devlet

demedim. Yanlış anladılar sözlerimi, ortalığı öyle bir velveleye verdiler ki, ben de bir daha lafını edemez oldum" Akt. Cem Akas, "Yetmiş Yıl Sonra Müzik Devrimi", Cogito: Cumhuriyet: Alkışla Olmaz, *Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık* 15, (1998):123.

⁷ Bayram Akdoğan, "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış, *AÜİFD*, XLIX, 2008, ss.185-86-87.; Adnan Adıgüzel, Westernization Of Turkish (Classic) Music From Ottoman Empire To Turkish Republic And Prohibited Years Of Turkish Music", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5/7, 2012, ss. 2-4; Gönül, Paçacı, Türkiye, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 41:585.

⁸ Sadettin Nüzhet Ergun gibi bazı araştırmacılar, Vesiletü'n-Necat'ın bizzat Süleyman Çelebi veya Sinâneddin Yusuf tarafından bestelenmiş olabileceğini kaydetmektedir. Ancak eserin bugün bilinen yegâne bestekarı Bursalı Sekban'dır (XVII. yüzyıl). Mevlidin bu bestesi XIX. yüzyılın sonlarına kadar okunmuş. zamanla unutulmaya yüz tutunca Mutaftzâde Ahmed Efendi gibi musikîşinaslar bu besteyi öğretmek için uğraşmışsa da ilgisizlik sonucu unutulmuştur. El yazması bazı mevlid nüshalarında mısraların yanına yazılan ve o mısradaki takip edilmesi gereken makam seyirlerini işaret eden makam isimleri eski besteli mevlidin izlerini taşıyan önemli kayıtlar olarak günümüze ulaşmıştır. Nuri Özcan, Mevlid, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2004) 29:484-85.

politikaları üzerinde etkisini göstermiş olmasıyla ilişkilendirebiliriz. Ayrıca yine bu durumu; Osmanlı'nın, Avrupa karşısındaki zorlukları Avrupa'ya benzer bir takım kurumlar oluşturarak çözme arayışı doğrultusunda Avrupa-lılaşma ideolojisinin ortaya çıkmış olmasıyla da ilişkilendirebiliriz.⁹ Tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda özellikle Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte daha da meşru hale gelen yeni hükümetin, yeni bakış açısı ve anlayışıyla her alanda olduğu gibi kültürel ve sanatsal alanlarda da Avrupa'yı örnek alarak bir takım inkılaplar gerçekleştirdiğini görmekteyiz.¹⁰ Çalışmanın ana sorunsalını oluşturması ve sonuçlarının etkisinin günümüzde dahi hissediliyor olması açısından ele alacağımız bu inkılaplardan birisi de mûsikî adına yapılmış keskin sayılabilecek çalışmaları kapsamaktadır.

Ruhi Ayangil'in "kimilerinin çağdaşlığımızın simgesi Türk Müzik Devrimi'nin başlangıcı!, diyerek tebcil ettiği, kimilerinininse; milli kültür değerlerinin tahribinde yeni bir adım olarak tavsif ettiği"¹¹ şeklindeki değerlendirmeleri; döneminde ülkemiz mûsikî politikaları adına yapılan bir takım dönüşümsel çabaların, günümüze kadar birçok tartışma ve kamplaşmalara sebebiyet vermiş ne denli güçlü bir etken olduğunu özetlemesi açısından önemlidir. Bu kapsamdadır ki bir devrim adı altında uygulamaya konulmak istenen ülkemizin geleceğine dönük uzun vadedeki mûsikî politikaları belirlenirken sözü edilen tartışma ve kamplaşmalara birçok farklı görüş ve önerinin sebebiyet verdiği de açıktır. Bu görüş ve önerilerden birisi de Ziya Gökalp'e aittir.¹² Gökalp "...milli mûsikîmiz, memleketimizdeki Halk mûsikîsiyle Batı mûsikîsinin kaynaşmasından doğacaktır. Halk mûsikîmiz bize birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve Batı mûsikîsi usulüne göre armonize edersek, hem milli hem de Avrupalı bir mûsikîye malik oluruz."¹³ değerlendirmeleri ile Gökalp; Milli

⁹ Salih Akkaş, Cumhuriyetin Müzik Devrimi, *Yeni Türkiye Dergisi*, 57 (Mart-Nisan 2014) s.590

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Seda Bayındır Uluskan, "Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

¹¹ Ruhi Ayangil, Cumhuriyetin Müzik Devrimi, *Yeni Türkiye Dergisi*, 57, (Mart-Nisan 2014) s.637.

¹² "Gökalp'in görüşlerinden özellikle milli mûsikî olarak ele alınan halk mûsikîsi ve onun Batı mûsikîsiyle kaynaşmasına yönelik görüşün bir benzeri hem Türk mûsikîsi hem de Batı mûsikîsine hâkim bir müzikçi olan Musa Süreyya Bey (1884-1932) tarafından 1915 yılında Yeni Mecmua'da yayınlanmıştır. Musa Süreyya Bey, mûsikî ve milli ruh arasındaki bağa dikkat çekerken, Batı mûsikîsi tekniğinin uygulanabilirliğini değerlendirir." Atilla Sağlam, "Türk Musikî/Müzik Devrimi", 1. Baskı, (Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2009) s.57.

¹³ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 2. Baskı, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972) :146-47.

mûsikînin oluşabilmesi için Yeni Türkiye'nin izlemesi gereken yolu da tarif etmiştir. Gökalp'in bu görüşleri, devletin o yıllarda mûsikî adına ülkede gerçekleştirmek istediği değişim ve dönüşüm çalışmalarının da resmi dayanağı olarak kabul görmüştür.¹⁴⁻¹⁵ Ancak Sağlam; mûsikî inkılâbının fikir dayanağı olarak sadece Gökalp ve görüşlerinin değerlendirilmeye alınmasının yanıltıcı olacağı kanaatinde-dir.¹⁶ Öyle ki Gökalp'in, Türk mûsikîsine yönelik söz konusu görüşlerini açıkladığı ve yayınladığı tarihlerde Avrupa mûsikîsinin ülkemizde yaygınlık kazanmış bir durumda olduğunun ispatı kaynaklarca mümkündür.¹⁷

Tek partili dönemde devletin politikaları gereği mûsikîmizde yapılmak istenen değişim ve dönüşümlere özel bir önem yüklenildiği açıktır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bu durumu ifadelerinde de çoğu kez açık bir şekilde dile getirdiği görülmektedir.¹⁸ Öyle ki Atatürk, bir konuşmasında yüklenilen

¹⁴ Adıgüzel, *Westernization Of Turkish (Classic) Music From Ottoman Empire To Turkish Republic And Prohibited Years Of Turkish Music*, s. 3.

¹⁵ Gerek milli mûsikî politikası önerileri ve müziklerin ilerici veya gerici diye sınıflandırılması, gerekse 1930'lu yıllarda bir mûsikî inkılâbı" yapılmasına ilişkin girişimler esas itibarıyla hep Gökalpçi görüşlerden mülhemdir. akt.; Cem Behar, *Musikiden Müziğe -Osmanlı Türk Müziği/Gelenek ve Modernlik-*, 2. Baskı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008) 273.

¹⁶ "Gökalp'in söz konusu görüşlerinden özellikle milli musiki olarak ele alınan halk musikisi ve onun Batı musikisiyle kaynaşmasına yönelik görüşün bir benzeri hem Türk Musikisi hem de Batı musikisine hâkim bir müzikçi olan Musa Süreyya Bey (1884-1932) tarafından 1915 yılında Yeni Mecmua'da yayınlanmıştır. Musa Süreyya Bey, musiki ve milli ruh arasındaki bağa dikkat çekerken, Batı musikisi tekniğinin uygulanabilirliğini değerlendirir." Atilla Sağlam, "Türk Musiki/Müzik Devrimi", s. 57.

¹⁷ "1843 yılından itibaren başta opera olmak üzere birçok sahne sanatı önemsenerek Osmanlı topraklarında sergilenme fırsatı bulmuştur. "Londra'da yayınlanan The Times gazetesinin 17 Şubat 1843 tarihli sayısında Valide Sultan Sarayı'nda İtalyan operası sanatçıların, Gaetano Donizetti'nin Belisario operasını oynadıklarını, harem kadınlarının ellerindeki taşbasmaları özetten operayı izledikleri belirtilmektedir. ...ayrıca Abdülmecid döneminde yeni konser salonları açılmış, Franz Listz gibi dönemin ünlü bestecileri Osmanlı saraylarında konserler vermişlerdir. Sarayda Muzıka Meşkhanesi denilen Donizetti Paşa'nın idaresinde şan, piyano vs. dersler verilen bir nevi konservatuvar kurulmuştur." akt.; Bahar Gökçeli, *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Modernleşme Hamleleri Sürecinden Bugüne Cumhuriyet Halk Partisi'nin Müzik Politikaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014) s.19-20.

¹⁸ "14 Ekim 1925'te İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda yapmış olduğu konuşmasında "Hayatta mûsikî lazım mıdır? diye sorar ve devam eder: hayatta mûsikî lazım değildir. Çünkü hayat bir mûsikîdir. Mûsikî ile alakası olmayan malûkat insan değildir. Eğer mevzu bahis olan hayat insan hayatı ise, mûsikî mutlaka vardır. Mûsikîsiz hayat zaten mevcut olamaz. Mûsikî hayatın neşesi, ruhu, sevinci ve her şeyidir. Yalnız mûsikînin türü düşünmeye, irdelenmeye değerdir." *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006) 2: 242-243 Not: Gazi'nin bu söylevindeki alınması gereken en önemli ifadesinin "Yalnız mûsikî türü düşünmeye , irdelenmeye değerdir" cümlesi olduğunun altını

önemi şu şekilde ifade etmiştir; “Bir millet çok şeyde inkilâp yapabilir ve bunların hepsinde de muvaffak olabilir fakat musiki inkilâbıdır ki, milletin yüksek gelişiminin işaretidir...”¹⁹ Yine 1 Kasım 1934 senesinde TBMM’deki bir başka konuşmasında Gazi; mûsikî inkilâbının gerekliliğini yinelemiş ve bu doğrultuda işaret etmiş olduğu yol ile o güne kadar ki süreç içerisinde ülkemizde mûsikî adına yapılmak istenen/yapılan değişim ve dönüşümleri desteklemiş olduğunu göstermiştir.²⁰

Tek partili dönemde devletin açık desteği ile yapılan ve dini mûsikimizi de doğrudan etkilediği görülen mûsikî inkilâbı meşruyetindeki bu çalışmaların neler olduğu, meselenin daha da iyi kavranabilmesi açısından kronolojik sıra göz önünde bulundurulacak şekilde aşağıdaki maddelerce örneklendirilmiştir²¹:

- ...Darülelhan’a batı mûsikîsi bölümünün eklenmesi (1923).
- Mûsikî Muallim Mektebinin açılması ve batı mûsikîsi temelli eğitimin verilmesi (1924).
- Tekke ve Zaviyelerin kapatılması (1925).
- Darülelhan’daki Türk mûsikîsi bölümünün kaldırılması (1926).
- Darülelhan adının İstanbul Belediye Konservatuarı olarak değiştirilmesi ve bu kurumun yalnızca batı mûsikîsi eğitimi veren bir konservatuvara dönüştürülmesi (1927).

çizmekte fayda olacaktır. Ki döneminde mûsikî adına yapılan veya yapılmak istenen bir takım değişimsel ve dönüşümsel çalışmaların (Darülelhan başta olmak üzere diğer kurumlarda Türk mûsikîsinin yasaklanması ve dini mûsikî üretiminin ve icrasının sekteye uğraması) öncesinde bizzat Gazi Mustafa Kemal’in ağzından dile getirilmiş olması Tek partili dönemde hedeflenmiş olan Batı odaklı mûsikî politikasının da sinyalini vermesi açısından önem arz etmektedir.

¹⁹ akt., Selami Sönmez, Milli Bir Lider Olarak Motivasyon Dehası Atatürk, A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 31, (2006): 55.

²⁰ “...Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, mûsikîde değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletilmeye yeltenilen mûsikî yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal ince duyguları düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak onları bir gün önce genel mûsikî kurallarına göre işlemek gerektir...” T.B.M.M. zabıt ceridesi, C 25, Devre IV, içtimâ 4, birinci in’ikad, nutuklar.

²¹ Öyle ki her bir maddenin dolaylı da olsa genelde Türk mûsikimiz özelde ise dini mûsikimiz üzerinde tahribata yol açtığı aşikârdır. Maddeler halinde sıraladığımız öзде kapsamlı olan bu olaylar silsilesinin her biri ayrı çalışma konusunu oluşturacağından ötürü bu makale kapsamında alt başlık düzeyinde ele alınmazken, konu başlığımız ile doğrudan bağlantılı olduğunu düşündüğümüz yalnızca iki madde alt başlık düzeyinde ele alınarak değerlendirme konusu yapılmıştır.

- Türk mûsikîsi eğitim-öğretiminin resmi ve özel okullarda yasaklaması (1927).
- İstiklal Marşı'nın batı kaidelerine göre yeniden bestelenmesi (1930).
- İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi (1932).
- Türk mûsikîsinin devlet radyolarında yasaklanması (1934).
- Milli mûsikî ve temsil akademisi teşkilat kanununun kabul edilmesi (1934).
- Tamamen batı mûsikîsi kaidelerine bağlı eğitim veren Ankara Devlet Konservatuvarının kurulması (1936).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Tek Partili dönem hükümetinin açık desteğini aldığı görülen mûsikî inkilâbı adı altındaki değişimsel ve dönüşümsel çalışmaların -ki sert sayılabilecek birçok uygulamalara yer verildiği de bir gerçektir- sonuçları bakımından ülkemiz mûsikî yaşantısı üzerinde telafisi uzun yıllar alacak etkiler yaratmış olduğu açıktır.²²

2. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Meselesinin Dini Mûsikîmiz Üzerindeki Etkisi

Konya milletvekillerinden Refik Koraltan ve arkadaşlarının önerisiyle meclise sunularak 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen ve 13 Aralık 1925 tarihinde uygulamaya konulan Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men Ve İlgasına Dair²³ 677 sayılı ka-

²² Ancak bütün bu gelişmelere rağmen XX. yüzyıl'ın ilk yarısında Türk mûsikîsi adına olumlu gelişmeler de yaşanmamış değildir. "Dârüelhan çatısı altında Dârüelhan Külliyyâtı isimli klasik Türk mûsikîsi eserlerinin nota yayımı gerçekleştirilmiştir ki bunlar 120 tanesi Osmanlı Türkçesi ile Dârüelhan tarafından; 60 tanesi de Latin harfleriyle İstanbul Konservatuvarı neşriyatı olarak yayımlanmış olup toplamda 180 fasikül; 199 tane sözlü eseri ve 60 tane saz eseri ihtivâ etmektedir." Bunun yanı sıra "...Dârüelhan; süreç içerisinde on sekiz ciltlik cami ve tekke mûsikîsi örneklerini de (1931-1939) yayımlamıştır." Kubilay Kolukırcık, "Osmanlı Devleti'nde İlk Resmi Konservatuvar Olan Darüelhandan Derleme ve Yayın Faaliyetleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35, (2014), 488.

²³ Madde 1 - "Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhünün tahtı tasarrufunda gerek suverî aharla tesis edilmiş bulunan bilûmum tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kâmilan seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir. Bilûmum tarikatlerle şehlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebîlik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur. Cumhuriyeti dahilinde salatine ait veya bir tarika veyahut cerri menfaate müstenit olanlarla bilûmum sair türbeler mesdud ve türbedarlıklar mülğadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri

nunun, üretim aşamasında genelde dini mahiyetteki Türk mûsikîsini özelde ise Mevlevilik ve Bektaşilik başta olmak üzere diğer tarikatların mûsikîlerini de kesintiye uğratmış olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Yüzyıllar boyunca dini ve ladini olmak üzere Osmanlı Türk mûsikîsinin gelişiminde bir nevi ocak görevi üstlenmiş olan tekkelerin, sözü edilen kanun kapsamında kapatılarak işlevsiz bir hale getirilmiş olması var olan bu köklü geleneğin de gelecek kuşaklara aktarılmasına mani teşkil etmiştir.²⁴ Söz konusu durum Gönül Paçacı tarafından da şu şekilde ifade bulunmuştur: “XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla birlikte kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kültür politikaları arasında yer alan mûsiki inkilâbı tamamen Batı müziği hâkimiyeti esası üzerine şekillenmiş, bu değişimden dinî mûsiki de nasibini almış ve önemli bir bölümünü kaybetmiştir. 30 Kasım 1925’te tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla yüzyıllar boyu dinî mûsikiye kaynaklık eden ve bu mûsikinin öğretilmesinde büyük payı olan bir kurum ortadan kalkmıştır. Asıl mekânlarıyla birlikte açık tarikat âyinlerinin de (zikirler) artık mevcut bulunmaması yüzünden icra mahallerinden yoksun kalan tekke mûsikîsinin çeşitli formları zaman zaman düzenlenen sadece özel dinî toplantılarda icra edilmeye devam etmiştir.”²⁵

Cumhuriyet öncesi dönemdeki mûşikîşinasların büyük çoğunluğunun tekkelerde yetiştiği bilinmek ile birlikte o dönemdeki mûşikîşinasların büyük çoğunluğunun da -bestekârların, icracıların ve hatta nazariyat çalışmaları yapanların²⁶- aynı zamanda mensubu bulundukları tekkelerin ya şeyhleri ya da

açanlar veya bunları yeniden ihdas edenler veya ayını tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verenler ve yukarıdaki unvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidematı ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezayı nakdiile cezalandırılır.” Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men Ve İlgasına Dair KANUN/677, Kabul Tarihi 30/11/1925, Yayımlandığı gazete tarihi 13/12/1925 Sayı 243.

²⁴ “Tekkeler, mûşikîşinasların buluşma yerleriydi. Şehri mûsiki adamları mûsiki dinlemek için tekkelere gelir, götüş alışverişinde bulunurlardı. Tekkelere bir şeyler öğrenmek isteyen genç mûşikîciler de muhakkak uğrarlar, kendilerini üstâdlara tanıtmak imkânı bulurlardı. Gayrimüslim cemaatlerin mûşikîcileri bile tekkelere gidip ayinleri dinlerlerdi. Tekkelere hiç uğramamış bir Osmanlı mûşikîcisi olduğu tasavvur bile edilemez. Osmanlı mûşikîcilerin büyük bir çoğunluğunun saraydan değil, tekkelerden yetiştiğini belirtmek gerekir.” Bülent Aksoy, Osmanlı Geleneğinde Dini Mûsiki Üstüne Birkaç Not, *Diyanet Aylık Dergisi*, (Mayıs/2009).

²⁵ Paçacı, Türkiye, 41:585.

²⁶ Rauf Yekta Türk Mûsikîsi nazariyatını ihya etmek için eski mûsiki yazmalarından yararlanır. O dönemde (1890’lar) farklı mûsiki üstatları ile ve yazarlarla tartışmalara girer. Bunlarda en meşhuru

dervişleri konumunda olduklarını görürüz.²⁷ Bu durum açıkça göstermektedir ki 1925 tarihli yasa ile yalnızca tekkeler lağvedilmemiş, var olan bu zengin mûsikî mirası da geleneğimizden tasfiye edilmiştir.²⁸

Cumhuriyet'in ilk dönemi olarak değerlendirmeye aldığımız 1923 ile 1950 yılları arasını kapsayan bu dönemin yukarıdaki açıklamalar çıkarımından da olmak üzere Türk din mûsikîsi için durağan geçtiği ortadadır. Söz konusu değerlendirmemizi güçlendirmesi açısından Bülent Aksoy'un şu ifadeleri örnek olarak gösterilebilir: "...Tekkeler 1925'te kapatılınca dinî musîki bir unutulma sürecine girmiş, ülkedeki mûsikî ortamı kendiliğinden laikleşmişti. İstanbul Sirkeci'deki ilk radyo istasyonundan başlayarak bütün radyolar bu laik ortamın içinde doğdu. Bir okul niteliğindeki Ankara radyosu ile İstanbul radyosu yetiştirdiği genç musikicileri dindışı musîki bilgileriyle eğitti; arşivlerinde de yakın bir geçmişe kadar sadece dindışı eserlerin notaları yer aldı. 1950'de hükümet Konya'da Mevlana'yı anma haftası çerçevesinde sema törenleri düzenlenmesine izin verdi. Radyolarda mevlid okunması, ayin-i şerif,

Ahmet Mithat Efendi ile yaptığı Kemana Bir Kiriş Zammı tartışmasıdır. Orada Rauf Yekta'nın bazı cümlelerinden anladığımız kadarıyla İstanbul'da eski mûsikî yazmalarını anlayabilen ve mûsikî teorisini bilen birkaç kişi var ve bunlar Beyoğlu Mevlevihanesi Şeyhi Ataullah Efendi, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Celalettin Efendi'dir. (Fazlı Arslan, *Mevlevî Mûsikîsi Üstüne, Sûfi Studies*, 2, (Yaz-2010):.36.)

²⁷ Şeyh-ül İslâm Mehmet Es'ad Efendi'nin (1687-1753) kendi bestelerinin yanı sıra bestekâr biyografilerinin yer aldığı "**Atrab-ül Âsâr**" adlı eseri, Osman Dede Efendi'nin torunu Şeyh Nasır Abdülbaki Dede Efendi'nin (1765-1821) kendisinin daha da geliştirdiği ebced notası ve bu nota sistemini açıklayan "**Tahrîriye**" isimli ve önemli bir nazariyat kitabı olan "**Tedkîk ü Tahkîk**" isimli eserleri, Halvetî Tekkesi dervişi, zakirbaşısı ve cami hatibi olan Hasan Efendi'nin (? - 1622/23) cami mûsikîsine kazandırmış olduğu salât-u selam besteleri, İsmail Dede Efendi'nin (1778-1846) Mevlevî Ayinleri...örnek olarak gösterilebilir.

²⁸ Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla buralarda yürütülmekte olan dini mahiyetteki mûsikî icraları gizli bir şekilde daha çok evlerde devam ettirilmiştir. Bu çerçevede dini mûsikî devam ettirilmeye çalışılmıştır. Kudsi Erguner, *Ayrılık Çeşmesi, Bir Neyzenin Yolculuğu*, trc. Arzu Acan Erguner (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004) s.41-45.

"Günümüze ulaşan dini mûsikî repertuarı, Hatib Zakiri Hasan Efendi ile (ö. 1032/1623) başlayan ve 1925'te tekkelerin kapatılmasına kadar geçen süre içerisinde bestelenen eserlerin sadece tesbit edilebilenlerinden ibarettir. XVII. yüzyılda kendine has bir tavır ve repertuar geliştirmeye başlayan dini mûsikî bu gelişmesini XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettirdi. XIX. yüzyılda özellikle tekke mûsikîsinde bir duraklama gözlenir. Mi'raciyye, Mevlid, Durak. Mersiye ve tevşih gibi büyük formlara rağbetin gittikçe azalarak bunların yerine basit eserlerin yayılması musîki zevkinde bir düşüşü gösterir. Tekkelerin kapatılması bu alandaki beste çalışmalarının sonu olmuş, daha sonraki dönemde de mevcut repertuarın büyük bir kısmı yok olmaya yüz tutmuştur..." Walter FELDMAN - Nuri ÖZCAN, "İstanbul". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 273.

naat, ilahi gibi dini eserlere yer verilmesi bu tarihten sonradır.”²⁹ Bülent Aksoy’un açıklamaları da göstermektedir ki dini mûsikî genel kapsayıcılığı altında bir tür olarak yer eden tekke mûsikîsinin Cumhuriyet’in ilk dönemi olarak değerlendirmeye aldığımız 1950 yılı öncesinde hem üretim hem de tüketim aşamasında gözlerden ve kulaklardan uzak bir durumda iken, 1950’li yılların başlarından itibaren tüketim aşamasında da olsa yeniden uygulama alanı bulduğu söylenebilir. Ancak bu değildir ki 1950 yılı öncesi dönemde dini mûsikî sahasında hiç çalışma yapılmamış olsun. Özellikle 1928, 1929 ve 1932 yıllarında halk ve sanat mûsikîsi haricinde dini mahiyetteki geçmiş dönem mûsikî birikimlerinin de İstanbul Belediye Konservatuvarınca oluşturulmuş derleme ve tasnif heyeti aracılığıyla yayınlanmış olduğu bilinmektedir.³⁰

3. İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Meselesinin Dini Mûsikîmiz Üzerindeki Etkisi

İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi çabaları ilk olarak Yeni Osmanlılar Cemiyetine mensup olan Ali Suavi’de karşımıza çıkmaktadır. 1867’lerin Avrupalılaştırma akımı öncülerinden olan Suavi, Türklere Avrupa kültürünü tanıtmayı amaç edinmiştir. Osmanlıcaya karşı Türkçeci olmuş ve bunu ibadette de yansıtmak istemiştir.³¹ II. Abdülhamit tarafından Galatasaray Mektebi Sultanisi Müdürlüğüne getirilen Ali Suavi’nin, daha o zamanlar Ayasoyfa ve Beyazıt camilerinin kürsülerinde halka halk dilinde ve halkı uyandıracak hutbeler yapmış olduğu görülmektedir.³² Suavi; sürekli olarak Türk dilinin özgürlüğü-

²⁹ Aksoy, *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*, 1. Baskı, (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008) s.200.

³⁰ Tarihi Türk Mûsikîsi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Komisyonu’nun yayımladığı aşağıdaki eserler Hâfız Ahmet Efendi’nin ortak çalışmalarıdır. 1. Dârülelhân Külliyyâtı (daha sonra İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı adıyla devam etmiştir). Muhtemelen 1925-1930 yılları arasında 120’si Arap, altmışı Latin harfleriyle yayımlanan külliyyat 257 adet klasik eserin notasını ihtiva etmektedir. 2. Türk Musikisi Klasiklerinden (Mevlüt Tevşihleri, İlahîler, Bektâşî Nefesleri, Mevlevî Âyinleri) (İstanbul 1931-1939). On sekiz ciltten meydana gelen dini eserler serisinin ilk cildi mevlid tevşihlerine, II-III. ciltler ilâhîlere, IV-V. ciltler Bektâşî nefeslerine, VI-XVIII. ciltler Mevlevî âyinlerine ayrılmıştır. İlk beş ciltte 207 eser, diğer ciltlerde ise toplam kırk bir adet Mevlevî Âyini ile Na’t-ı Mevlânâ, birçok peşrev, son peşrev ve yürük Semâî mevcuttur. 3. Türk Musikisi Klasiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyyatı (İstanbul 1940-1943). Üç cilt halinde (III. cilt beş eserlik küçük bir fasikül) yayımlanmış olup Zekâî Dede’nin 117 eserini ihtiva eder. Nuri Özcan, “İrsoy Ahmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999) 19:133

³¹ Mustafa Güçlü, “Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarında Ali Suavi İle İlgili Yayımlanan Makalelerin Değerlendirilmesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11/2 (2013) s. 174.

³² Seçil Akgün, “Türkçe Ezan”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/13 (1979) s.106.

nü savunarak dil davasında kesinlikle hutbelerle namaz surelerinin Türkçeleştirilebileceğini ileri sürmüş, hatta bunu İmam-ı Azam'ın *her milletin Kuran'ı kendi dilinde çevirebileceğine* dair fetvasını kendisine şiar edinerek savunmuş ve görüşlerini de bu doğrultuda kendince güçlü kılmıştır.³³ Ali Suavi'nin bu görüşleri ilerleyen yıllarda II. Meşrutiyetteki Türkçülük akımıyla bir kez daha destek bulmuştur. II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda Türkçülük akımının ortaya çıkması ile birlikte ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi fikri yeniden gündeme getirilmiş ve sonucunda da yıllarca sürecek olan büyük tartışmaların başlangıcı vuku bulmuştur.

Birçok kaynaktaki başta ezan olmak üzere ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi meselesinin doğrudan Ziya Gökalp'e mâl edilmiş olması, Osmanlılık görüşünü savunduğu 1908'li yıllardaki kaleme aldığı yazılarında ve yine 1918 yılında yazmış olduğu "Vatan"³⁴ adlı şiirinde açık bir şekilde Türkçe ibadeti desteklemesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşımın -Türkçe ibadet meselesinin- o yıllarda ülkede yaşanmakta olan iç ve dış karışıklıklardan ötürü gündemi pek meşgul etmediği söylenebilir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonraki süreçte 1928 yılında "devletin dini İslâm'dır" maddesinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasından kaldırılması üzerine Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde ve M. Fuat Köprülü başkanlığında Darülfünun'un bünyesinde bulunan hocalar arasında görüşülmesi için bir ıslahat dilekçesi hazırlandığı ve dilekçenin kapsamında da "ibadet dilinin Türkçe olması" ifadelerinin yer aldığı görülmektedir.³⁵ Ancak çok geçmeden muhalif kesimce tepki görmüş olan bu ıslahat dilekçesi kısa süre için gündemden düşürülmüştür. Gazi Mustafa Kemal'in daha sonra yaptırmış olduğu çalışmalar ve hükümete verilen çeşitli önergeler neticesinde 1932 yılında yine gündeme getirilmiş olan ezanın ve diğer ibadet metinlerinin Türkçeleştirilmesi meselesi, uzun

³³ Mustafa, Zengin, İbadet Dilini Türkçeleştirme Çabası Olarak Türkçe Ezan Örneği, (Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015):8.

³⁴ "Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manasını namazdaki duânın.
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur.
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüdâ'nın.
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!.." Ziya Gökalp, Yeni Hayat, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976): 11.

³⁵ Ali Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 10, (2010):80.

istişareler sonucunda karara bağlanarak Beşiktaşlı Rıza, Hafız Kemal, Hafız Sadettin Kaynak, Hafız Burhan, Hafız Fahri, Hafız Nuri, Hafız Yaşar, Hafız Zeki ve Hafız Ali Rıza Sağman olmak üzere döneminin üstâdları elinde ezan, kâmet, salâ ve tekbir gibi cami mûsikîsinin önemli formları sözde asıl metnin dışına çıkılmamaya özen gösterilerek Türkçeleştirilmiştir.³⁶⁻³⁷ İlk Türkçe ezan 30 Ocak 1932 yılında Hafız Sadettin Kaynak tarafından okunmuş, 4 Şubat 1933 tarihinde de müftülüklere ezanı Türkçe okumalarını, buna uymayanların ise çok geçmeden kati ve şedid bir şekilde cezalandırılacaklarını bildiren bir tamim gönderilmiştir.³⁸ Öyle ki Ali Dikici; bu konularla ilgili Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv belgelerine dayanarak günümüze birçok olay nakletmiştir.³⁹ Birçok tartışma ve tepkilere maruz kalınsa da 18 yıl resmi olarak yürürlükte kalmış olan bu uygulama, nihayetinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte 23 Haziran 1950 yılında son bulmuştur.⁴⁰

³⁶ Halis Ayhan-Mustafa Uzun, "Ezan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12:39.

³⁷ Ezanın Türkçe metni şu şekildedir:

Tanrı uludur Tanrı uludur, Tanrı uludur Tanrı uludur

Şüphesiz bilirim ve bildiririm: Tanrı'dan başka yoktur tapacak (2 kez okunur)

Şüphesiz bilirim, bildiririm: Tanrı'nın elçisidir Muhammed (2 kez okunur)

Haydi, namaza, haydi namaza (2 kez okunur)

Haydi, felaha, haydi felaha (2 kez okunur)

Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrıdan başka yoktur tapacak.

³⁸ Deniz Güner, *1930-1933 Yılları Arasında Türkiye'deki İrticai Faaliyetler ve Basındaki Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006), s.117.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Ali, Dikici, "Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 42 (2008) s.170-174.

⁴⁰ "Arapça ezan okuma yasağının kaldırılması amacıyla 1950 seçimlerinden sonra yoğun bir çalışma başlatıldı. Ceza kanunundan ilgili fıkranın çıkarılması için 31 Mayıs 1950 tarihinde Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan. 2 Haziran 1950'de Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ve on üç arkadaşı, 14 Haziran 1950 tarihinde de yine Başbakan Adnan Menderes hükümetince Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çeşitli kanun teklifleri sunuldu. Bu tekliflerin gerekçesinde daha önceki hükümetçe yapılan uygulamanın yanlış olduğu, ceza kanununa hüküm konulmasının din ve vicdan hürriyetine baskı sayıldığı belirtilerek, "Çeşitli gerekçelerle ezanı Türkçe okutmak, vatandaşın din ve vicdan hürriyetini herhangi bir şekilde kısmen veya tamamen mahkûm etmek ve bu hususu kanuni ceza tesbitleri altında bulundurmak doğru olmaz" deniliyor ve gerekçe şu hükümle sona eriyordu: "Bütün bu mülâhaza ve sebeplerden başka müslüman Türkler'e sebepsiz yere mânevî huzursuzluk veren böyle bir yasağın demokrasi ile idare olunan bir devlet nizamı içinde yer alabilmesi de müstahildir. Fıkranın tayyî müslüman Türkler'e muhakkak bir huzur ve vicdan rahatlığı verecektir" Halis Ayhan- Mustafa Uzun, *Ezanın Türkçeleştirilmesi*, 12: 41.

Yukarıdaki açıklamalardan olmak üzere 18 yıl gibi uzun bir zaman cami mûsikîsinin birçok türü hafızalardan silinmiş, Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasının ardından Türk din mûsikîsi böylece ikinci büyük darbesini de ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi meselesinden almıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, 1923-1950 yılları arasında kültür ve sanat politikaları kapsamındaki mûsikî inkilâbını ayrı bir önem doğrultusunda ele aldığı görülmektedir. Öyle ki Osmanlı Devleti'nde Tanzimatla birlikte resmi bir hâl alan batılılaşma girişimlerinin geleneğinde yürütülen ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte daha da güçlü bir zemine oturtulan batıya yönelik sentezci arayışların, toplumun katmanlarına doğru domino etkisi yaratan uygulamalarla basamak basamak işlendiği ve bu doğrultuda batı mûsikîsi hâkimiyeti esası üzerine dayalı milli bir mûsikî oluşturma tasavvurunun da bizzat devletin açık desteğiyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu duruma istinaden tek partili Cumhuriyet dönemi öncesinde geleneksel kaide ve üsluba bağlı olan Türk mûsikîsi, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte önemli ölçüde başta devlet kurumlarından olmak üzere toplumun genelinden tasfiye edilmiş, yerine yeni hükümetin, yeni bakış açısı ve anlayışıyla daha modern ve daha çağdaş olarak nitelendirilen batı mûsikîsi uygulamaları (kültür-tarih-kuram-icra) getirilmiştir. Köklü bir geçmişe ve geleneğe sahip olan dini mûsikîmiz; söz konusu bu değişim ve dönüşüm uygulamalarının karşısında eski gücünü yitirmiş, tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte de telafisi uzun yıllar alacak bir mecraya girmiştir. Genelde Türk mûsikîsinde, özelde ise Türk din mûsikîsinde yaşanmış olan tüm bu ambargolara bir de 1932 yılındaki ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi meselesi eklenmiştir ki bunun doğal sonucu olarak da başta cami mûsikîsi olmak üzere dini mûsikîmiz içerisinde yer alan birçok tür ve form, gelecek nesillere aktarım konusunda kesintiye uğratılmıştır.

Yukarıdaki alt başlıklar kapsayıcılığında ele alınan olaylar silsilesi, mûsikîmiz üzerinde gelenekten uzak bir piyasa icralığının ortaya çıkmış olmasına olanak sağlamış olsa da -popüler mûsikînin/müziğin ülkemizde kısa bir süre içerisinde yaygınlık kazanmış olmasının bir nedenini de buna bağlamak yanlış olmayacaktır- genelde Türk mûsikîsinin özelde ise Türk din

mûsikîsinin günümüzde akademik düzeyde -Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarları, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinin Türk Din Mûsikîsi Anabilim/Bilim Dalları tarafından- geleneğe uygun olacak biçimde yeniden ele alınarak -tarih-kuram ve icra bakımından- işleniyor olması bir dönem toplumdan uzak tutularak unutulmaya yüz tutmuş olan bu mûsikînin yeniden ihyası için önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Adnan. "Westernization Of Turkish (Classic) Music From Ottoman Empire To Turkish Republic And Prohibited Years Of Turkish Music". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5/7, (2012):1-13.
- Akaş, Cem. "Yetmiş Yıl Son Müzik Devrimi". *Cogito: Cumhuriyet Alkışla Olmaz*, 15, (Yaz-1998), *Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık*, (1998):119-131.
- Akdoğan, Bayram. "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [AÜİFD]* XLIX, (2008):151-190.
- Akgün, Seçil. "Türkçe Ezan", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/13 (1979):105-113.
- Akkaş, Salih. "Cumhuriyetin Müzik Devrimi", *Yeni Türkiye Dergisi* 57 (Mart-Nisan 2014):590.
- Aksoy, Bülent. *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008
- Aksoy, Bülent. "Osmanlı Geleneğinde Dini Mûsikî Üstüne Birkaç Not". *Diyanet Aylık Dergisi*, (Mayıs/2009).
- Alaner, Bülent. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çoksesli Müziğin Gelişimi". *Yeni Türkiye Dergisi* 57, (Mart-Nisan 2014):566-574.
- Arslan, Fazlı. "Mevlevî Mûsikîsi Üstüne". *Sûfî Studies* 2, (Yaz-2010):25-42
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 2006.
- Ayangil, Ruhi. "Cumhuriyetin Müzik Devrimi". *Yeni Türkiye Dergisi* 57, (Mart-Nisan): 2014, 637.

- Ayhan, Halis - Uzun, Mustafa. "Ezan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 12:38-42, İstanbul: TDV Yayınları,1995.
- Behar, Cem. *Musikiden Müziğe -Osmanlı Türk Müziği/Gelenek ve Modernlik-*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Dikici, Ali. "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 10, (2010):77-104
- Erguner, Kudsi. *Ayrılık Çeşmesi, Bir Neyzenin Yolculuğu*. Trc. Arzu Açan Erguner, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Feldman, Walter - Özcan, Nuri. "İstanbul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 23: 271-275, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Gökçeli, Bahar. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Modernleşme Hamleleri Sürecinden Bugüne Cumhuriyet Halk Partisi'nin Müzik Politikaları". Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Gökalp, Ziya. *Yeni Hayat*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Güçlü, Mustafa. "Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarında Ali Suavi İle İlgili Yayımlanan Makalelerin Değerlendirilmesi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 11/2, (2013):169-189.
- Güdek, Bahar. "Muzıka-ı Hümayun'dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi". *The Journal of Academic Social Science Studies* 47, (2016):89-102.
- Güner, Deniz. "1930-1933 Yılları Arasında Türkiye'deki İrticai Faaliyetler ve Basındaki Yansımaları". Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006.
- Kolukırk, Kubilay. "Osmanlı Devleti'nde İlk Resmi Konservatuvar Olan Darüelhanda Derleme ve Yayın Faaliyetleri". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 35, (2014):479- 498.

- Özcan, Abdülkadir. “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 3:457-458, İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Özcan, Nuri. “Irsoy Ahmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 19: 131-133, İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özcan, Nuri. “Mevlid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 29: 484-85, İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Özcan, Nuri. “Muzıka-i Hümayûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 31: 422-23, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sağlam, Atilla. *Türk Musiki/Müzik Devrimi*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2009.
- Sönmez, Selami. “Milli Bir Lider Olarak Motivasyon Dehası Atatürk”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 31, (2006):23-72.
- Tanrıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Tıraşçı, Mehmet. 58. *Piyade Alayı Mûsikî Serçavuşu Ahmed Salih’in Bando Defteri*. İstanbul: DM Kitap, 2015.
- Paçacı, Gönül. *Türkiye, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 41: 582-585, İstanbul:TDV Yayınları, 2012.
- Zengin, Mustafa. “İbadet Dilini Türkçeleştirme Çabası Olarak Türkçe Ezan Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015